

Debattartikel av generaldirektör Claes Norgren, Konkurrensverket

Publicerad i Dagens Nyheter den 22 juli 2005

Karteller ett djupgående problem

Konkurrensverket har under flera år bevakat bygg- och anläggningsbranschen. Detta är ingen tillfällighet eftersom just denna bransch har flera karaktäristiska drag som kan öka företagens benägenhet att bilda karteller.

- Svag konkurrens från utländska byggföretag. Nationella byggnormer och regler förhindrar handel och leder till begränsad import av byggmaterial.
- Ett fåtal stora aktörer dominerar tillsammans marknaden.
- Det är svårt för nya aktörer att expandera och konkurrera med de stora bolagen.
- Antalet branschorgan och intresseorganisationer är stort, vilket är en återspeglning av att traditionerna och sammanhållningen inom bygg- och anläggningssektorn är väl utvecklad.

Att konkurrensen inom bygg- och anläggningssektorn är svag i Sverige visar det faktum att priserna inom sektorn (byggprisindex) sedan mitten av 1990-talet ökat mycket snabbare än den allmänna prisnivån i samhället (konsumentprisindex).

Skrämmande siffror

En enkätundersökning som ARS Research AB gjort på Konkurrensverkets uppdrag hos 600 chefer inom byggföretag stärker våra misstankar om att det förekommer karteller i denna sektor. Enligt undersökningen, som är den första i sitt slag, tror hela 46 procent – nästan varannan – av de tillfrågade cheferna inom bygg- och anläggningsbranschen att det förekommer karteller i deras bransch. Detta är en alarmerande hög siffra, speciellt med tanke på vilka som besvarat enkäten. Av dem som svarade att de tror att det förekommer karteller säger var fjärde (27 procent) att karteller förekommer regelbundet/alltid eller ofta. Dessutom tror 39 procent att risken för att karteller blir upptäckta är låg eller obefintlig. Det är siffror som skrämmer, och som visar på djupgående problem.

Lyckligtvis finns det inom branschen motkrafter mot karteller. Sex av tio chefer uppger att de skulle informera Konkurrensverket om de hade kännedom om en kartell i branschen. Det finns alltså anledning att tro att kartellbildning inom denna sektor är ett djupgående och omfattande problem, med åtföljande kostnader för konsumenterna och det allmänna. Det positiva är dock att det finns en vilja att anmäla problem till Konkurrensverket.

Konkurrens är nödvändigt

Utan den drivkraft och stimulans som en väl fungerande konkurrens innebär ökar risken för att företag inte stimuleras att vara effektiva och förbättra utbudet av varor och tjänster. Innovationer, nytänkande, rationaliseringar och effektiviseringar hamnar då i bakgrunden. En effektiv konkurrens skapar förutsättningar för låga produktpriser med hög kvalitet.

De positiva effekterna av konkurrens förutsätter dock att företag inte samverkar för att sätta konkurrensen ur spel genom att dela upp marknader eller komma överens om priser, det vill säga bilda kartell.

En enkel illustration av vinsterna av en effektiv konkurrens är att efter avslöjandet av asfaltkartellen har priserna på vägbeläggningar minskat kraftigt. Enligt Vägverket har priserna i vissa regioner sjunkit med 25-30 procent. Nästan alla vägar finansieras med allmänna medel, så här har skattebetalarna gynnats.

Upphandlarna har en viktig roll

Nästan alla byggprojekt påbörjas efter någon form av upphandlingsprocess. Det finns regler för hur sådan upphandling ska gå till inom stat och kommun men det hindrar inte att upphandlingar kan riggas så att konkurrensen sätts ur spel.

Det är därför viktigt att de offentliga upphandlarna agerar så att otillåtet samarbete och informationsutbyte mellan konkurrenter försvåras. Det finns en uppenbar risk att man närmar sig gränslandet för det otillåtna när företag som är konkurrenter till varandra samtidigt kan vara samarbetspartners. Exempel på sådana situationer finns när entreprenörer går samman i konsortier i stora projekt, när samverkan mellan entreprenörer och underentreprenörer sker i ett tidigt skede i anbudsprocessen eller då myndigheter och affärsverk har dubbla roller och är både beställare och utförare eller producent.

Den offentliga sektorn måste medverka till att skapa förutsättningar för en fungerande konkurrens vid upphandling av varor och tjänster.

Åtgärder behövs

Att motverka karteller och andra konkurrensbegränsningar i bygg- och anläggningssektorn kräver en aktiv tillämpning av konkurrensreglerna och ett medvetet och strategiskt agerande i den offentliga sektorn samt att företagssektorn själv agerar.

Jakten på karteller är en prioriterad uppgift för Konkurrensverket. En särskild insats riktad mot företag i byggbranschen genomförs under hösten 2005. Vi kommer att ytterligare intensifiera arbetet med att spåra karteller och stämma misstänkta företag vid domstol. Högre böter måste dömas ut. Karteller ska inte vara lönsamma. Ett företag ska inte kunna "räkna hem" kostnaderna för böter i en kalkyl när man bedriver en olaglig verksamhet.

Men även andra typer av åtgärder krävs för att hindra kartellbildning och öka konkurrensen i bygg- och anläggningssektorn. Stat och kommuner kan bidra på följande sätt.

- Uteslut kartellföretag från offentliga upphandlingar. Företag som dömts för kartellbrott bör sättas i karantän under ett antal år. Konkurrensverket har lämnat ett förslag till Finansdepartementet om hur detta bör ske.
- Se till att konkurrensen främjas vid offentlig upphandling. Offentliga aktörer bör se över sina inkösrutiner och vara uppmärksamma på tecken på anbudskarteller. Offentlig upphandling måste bedrivas i sådana former att företagen inte kan utbyta information som begränsar konkurrensen.

Bygg och anläggningsbranschen har startat en bra debatt om karteller. Konkurrensverkets enkätundersökning är dock en klar indikation på att det fortfarande finns mycket att göra. Det är därför viktigt att företagen tar sitt ansvar och går från ord till handling och anmäler karteller till Konkurrensverket. Företag som erkänner sin medverkan i en kartell kan helt slippa böter (konkurrensskadeavgift). På så sätt kan företagen undvika att hamna i vad som skulle kunna rubriceras som en tystnadens konspiration.

Konkurrensverket kommer att göra sitt yttersta för att bekämpa kartellbildning och värna konsumenternas intressen.

Claes Norgren
Generaldirektör

(Läs hela undersökningen på www.konkurrensverket.se)

./.